

KULTURNÍ PAMÁTKY: Jak pečovat o dědictví našich předků?

V srpnovém dílu seriálu Obec 21. století se budeme zabývat obnovou památek a péčí o ně. Dále se zaměříme na graffiti, jakožto moderní „umění“, které často historické památky ničí. Zjistíme také, které z investic lze financovat alternativně pomocí dotací.

Snaha ochránit památky jakožto dědictví předchozích generací je známá už z antiky. Od devatenáctého století se tyto snahy postupně institucionalizovaly a začal se klást důraz na odpovědnost státu za zachování kulturního dědictví. Od okamžiku, kdy se začaly památky chránit, jsou zde i dva nesmiřitelné názory na to, jak jejich ochranu provádět. Jeden proud tvrdí, že památky je potřeba opravovat a retušovat tak, aby úpravy nebyly znatelné. Druhý zase tvrdí, že památky je potřeba pro další generace zakonzervovat v současném stavu. V oblasti památkové péče bylo schváleno několik mezinárodně uznávaných dokumentů, které shrnují základní principy, kterými by se měli všichni řídit.

Základní principy památkové péče

- Preference **preventivní péče**, tedy průběžné údržby památek před renovačními či dokonce rekonstrukčními intervencemi; součástí prevence je i dobrý územní plán a místo, které je v něm památkám přiznáno.
- Průzkum, dokumentace a objektivní všestranné **poznání hodnot památky** musí být východiskem jak výběru objektů k ochraně, tak způsobů péče o ně a posléze i jejich prezentace.
- Obnova památky musí vyváženě spojit **uchování jejích hodnot** s pochopením pro udržení její živé funkce jako nejlepší záruky její trvalé existence.
- Vědomí **nezastupitelnosti** originální hmotné substance památky jako zdroje její autenticity a vypovídací hodnoty a jako nositele hodnoty stáří.
- **Věrohodnost nepřímých podkladů** o které se obnova opírá; obnova historického tvaru se musí zastavit tam, kde začíná hypotéza (Benátská charta).

- Památku je třeba uchovat **na místě, kde byla postavena** nebo pro které byla vytvořena; přemístění památky lze odůvodnit jen výjimečně, ze záchranných důvodů.
- O památky je nejlépe pečovat prostředky, kterými vznikly, tedy s užitím **historických technologií**, postupů a materiálů, jejichž kontinuitu je třeba udržet.
- Chráníme nejen památku, ale i její **prostředí a urbanistický či krajinný kontext**; v urbanistickém měřítku jde o historický městský půdorys, poměr zastavěných a volných ploch včetně zeleně a historickou skladbu dominant.
- Památková péče musí všemi prostředky obhajovat a prezentovat své **cíle** a aktivně komunikovat se společností.

Nějakou tu památku, či historickou budovu má na svém území téměř každá obec. Nemusí se nutně jednat o kostel, zámek, budovu úřadu či školy. Můžou to být boží muka, socha některého svatého, památník obětím války, nebo klidně bludný balvan. Než začnete o památkách mluvit s odborníky, je potřeba vyjasnit si základní pojmy.¹

Základní pojmy

„**Obnova**“ je podle zákona o státní památkové péči univerzální pojem zahrnující celé spektrum přístupů k historické architektuře. Můžeme jej užít pro údržbu, opravu, rekonstrukci, konzervaci, restaurování, ale i pro přestavbu či adaptaci. Bez upřesnění z něj nelze usuzovat na charakter zásahu. Univerzálnost významu zahrnuje i méně citlivé formy zásahů, což vede k tomu, že jej někteří specialisté neradi užívají.

Pojem „**rekonstrukce**“ se při obnově stavebních památek užívá často, ale ne vždy ve správné souvislosti. Rekonstrukce se významově nepřekrývá s opravou. Má dva jednoznačně definované významy. V prvním znamená obnovení (znovu-postavení, znovu-sestavení) staršího nedochovaného stavu nebo jeho znázornění. V odborné literatuře například bývá ilustrována zaniklá podoba

hradu kresebnou rekonstrukcí. Ve druhém významu označuje pojem „rekonstrukce“ přestavbu (rekonstrukce kanalizace, rekonstrukce vlády) Ve významu návratu ke staršímu nedochovanému stavu patří „rekonstrukce“ k základním pojmům památkové péče. Smyslem památkové obnovy však není vracet historickým stavbám automaticky starší podobu. Přijatelnost rekonstrukce je proto podmíněna řadou předpokladů a nelze ji považovat za samozřejmou.

V současné době se pojem „**restaurování**“ užívá pro vysoce kvalifikovaný způsob obnovy, který v sobě zahrnuje maximální důraz na zachování autenticity díla. Součástí tohoto přístupu jsou průzkumy a dokumentace památky. Restaurování je jedním z obecných prostředků památkové péče a v tomto obecném širším (věcném) významu se používá i ve vztahu k jiným než uměleckým dílům.

¹ Zdroj: Národní památkový ústav

V našich klimatických podmínkách se střechy a fasády periodicky opravují. Princip opakovaných obnov se ale týká i vnitřních výmaleb a dalších úprav interiérů. Opakuje se tak cyklus: chátrání - oprava vracející zestárlý povrch do výchozí kvality. Existuje ale skupina památek, jejíž situace je odlišná. Periodické obnovování výchozí středověké úpravy fasád zříceniny hradu Trosky by bylo nesmyslné. Dominantní hodnota některých památek je v dokumentární, estetické, případně emocionální hodnotě dochovaného stavu a vzhledu. Pro tuto skupinu je adekvátním prostředkem „konzervace“, tedy prodlužování existence dochovaného stavu, aniž by se měnila jeho podoba.

Jak začít

Nejdůležitější je zjistit, zda to, co považujete za památku, je opravdu památkově chráněno. Všechny památky na území České republiky jsou zapsány do Ústředního seznamu kulturních památek (ÚSKP) České republiky. Přehledný seznam památek nebo historických území evidovaných v ÚSKP je publikován v aplikaci [MonumNet](#). ÚSKP je tvořen kartotékou, která obsahuje evidenční karty se základními údaji o kulturní památce, rejstříkem, vedeným v elektronické podobě, a sbírkou příloh. Ve sbírce příloh jsou zejména stejnopisy právních aktů ke kulturní památce (prohlášení za kulturní památku, rozhodnutí o změnách apod.), informace významné pro stav kulturní památky apod. Sbírkou příloh dále tvoří dokumentační fondy.

Poté, co si ověříte, že objekt je opravdu památkou, můžete začít s přípravou. Než zadáte projektantovi za úkol vypracovat projektovou dokumentaci, je nutné si uvědomit několik zásadních věcí:

- Jaký je význam památky pro místní obyvatele, případně i pro turisty?
- Co je na památce to nejvíce ceněné? Je to její architektura jako celek, nějaký detail, nebo její historie-příběh, který se k ní váže?
- Je objekt památkově chráněný, nebo se jedná o objekt lokálního významu, který není zapsán na seznamu kulturních památek?
- Bude potřeba projektant se zkušenostmi s památkami?
- Bude nutné zajistit památkový dozor?
- Jaké budou náklady? Kolik let nebude nutné památku znovu opravovat?
- Jak objekt zapadá do svého okolí? Nebudou potřeba i úpravy okolního prostoru?

Jak vybrat správného projektanta?

S výběrem projektanta vám jistě rádi poradí starostové okolních obcí, kteří už zkušenost mají, ale nejjistější cesta, jak se vyhnout problémům, je kontaktovat Národní památkový ústav a zeptat se tam příslušného pracovníka. Při výběru můžete využít informace portálu na www.propamatky.info, kde prezentují nejen projektanty, ale také architekty, restaurátory, řemeslníky, archeology a další odborníky se zkušenostmi v oblasti péče a památky. Všichni jednotlivci i firmy musí navíc při registraci uvést minimálně tři reference.

V případě staveb je důležité provést nejprve **stavebně-historický průzkum**, jehož závěrem je návrh doporučeného postupu obnovy a popis konkrétních prvků, které je potřeba obnovit. U movitých děl se této fázi říká restaurátorský průzkum a na území s archeologickými nálezy je to archeologický výzkum lokality. Dále doporučujeme provést konzultaci záměru s pracovníky Národního památkového ústavu. Pokud provedete konzultaci už v této fázi, budete přesně znát jejich představy a oni ty vaše. Budete se moci dohodnout na kompromisním řešení a ušetříte spoustu času a finančních prostředků.

Další důležitou součástí předprojektové přípravy obnovy památkově chráněné nebo hodnotné stavby je také včasná **konzultace záměru** s odbornými pracovníky státní památkové péče. Jedině tou lze do značné míry předejít pozdějším nedorozuměním a zabránit nevhodnému vynakládání státních i soukromých finančních prostředků na zpracování dokumentace.

V další fázi je možné přistoupit ke zpracování **projektové dokumentace** obnovy kulturní památky. Dokumentaci je potřeba zpracovat tak, aby obsahovala výkresovou část, textovou a tabulkovou část s inventarizací všech hodnotných prvků a popisem vhodné technologie obnovy. K projektové dokumentaci je potřeba získat souhlasné stanovisko Národního památkového ústavu.

Graffiti

V souvislosti s péčí o památky se často objevuje také otázka graffiti a jak s nimi naložit. Sprejeři si nevybírají, zda je objekt památkově chráněný nebo ne, nejdůležitější pro ně je, aby byl jejich výtvarný výtvor dobře vidět a na budově zůstal co nejdéle. V souladu s tímto jsou i zkušenosti majitelů nemovitostí, které ukazují, že když se na budově objeví první graffiti, které se rychle neodstraní, začnou další přibývat geometrickou řadou. A právě na tuto vypočítatelnou zákonitost míří moderní antigraffiti nátěry. V současné době jsou totiž na trhu i typy nátěrů, které vydrží po mnoho let, a můžete z nich graffiti odstraňovat opakovaně, aniž byste museli nátěr obnovovat. Takové nátěry dokonce umožňují umytí graffiti pouze mýdlovou vodou – tato vlastnost výrazně zkracuje dobu odstranění, protože není nutné objednávat specializovanou firmu, ale vystačíte si sami.

Pokud jste nestihli památku preventivně natřít a už ji sprejeři „pokřtili“, je nutné jejich výtvarný výtvor odstranit co nejdříve, protože čím déle budete čekat, tím větší je pravděpodobnost, že se brzy objeví další a náklady na jejich odstranění budou stoupat. Než začnete, je potřeba se rozhodnout, jaká technika bude nejvýhodnější – odstranění speciálním přípravkem, opískování, nebo prosté přetření barvou. Při odstraňování graffiti je vždy nutné nejprve vyzkoušet na malém nenápadném místě, zda odstraňovač nepoškodí i podklad. Určitě se nevyplatí k odstraňování používat ředidlo, nebo jiné podobné chemikálie. Vždy je lepší použít speciální přípravek určený k odstraňování graffiti, nebo pískování.

Financování

Financování obnovy kulturních památek je velice náročné a většinou je až na okraji zájmu obcí, protože obce trápí mnoho jiných, pro chod obce důležitějších investic. V současné době je několik možností, jak získat dotace od soukromých nadací, jako například Nadace ČEZ, až po dotace z veřejných zdrojů, které popisujeme dále v textu.

Dotace Ministerstva kultury – Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností

Program je určen na zachování a obnovu nemovitých kulturních památek, které se nalézají mimo památkové rezervace a zóny, nejsou národními kulturními památkami a nejsou ve vlastnictví České republiky. Popřípadě je možné finanční prostředky využít na obnovu movité kulturní památky pevně spojené se stavbou, jako jsou např. oltáře nebo varhany v kostelech, pokud je tato stavba kulturní památkou. Dále také na obnovu movitých kulturních památek, pokud se nejedná o restaurování. Minimální výše příspěvku je 50.000 Kč. Výjimka platí pouze tehdy, když je kvóta pro příslušnou obec s rozšířenou působností nižší než 100.000 Kč. V tom případě může obec s rozšířenou působností rozdělit kvótu na dva příspěvky.

Podpora obnovy a rozvoje venkova

Ministerstvo pro místní rozvoj podporuje obnovu drobných sakrálních staveb (boží muka atd.) v obcích do tří tisíc obyvatel, které mají schválený rozvojový dokument. Dotace je poskytována až do výše 70 % skutečně vynaložených užitelných nákladů akce. Dolní limit dotace na jednu akci činí 50 tis. Kč. Horní limit dotace na jednu akci činí 300 tis. Kč.

Operační program Životní prostředí (OPŽP)

Z OPŽP v aktuálním programovém období 2014 – 2020 lze čerpat finanční prostředky na obnovu drobných sakrálních staveb pro obce ležící na území národních parků. Maximální hranice podpory je v rámci tohoto specifického cíle 85 % celkových způsobilých výdajů.

Dotace na zabezpečení péče o válečné hroby

Program Ministerstva obrany je zaměřen na udržení válečných hrobů a pietních míst v poznatelném a důstojném stavu. Minimální výše poskytované dotace je 50.000 Kč. Dotace Ministerstva obrany představuje maximálně 80 % celkových nákladů na stavební část realizované akce.

Krajské dotace

Některé kraje poskytují obcím ve svém správním obvodu dotace na obnovu kulturních památek. Forma a výše dotace se v každém kraji liší, pro konkrétní informace kontaktujte svůj krajský úřad.

O své zkušenosti se s námi můžete podělit na našem [Facebooku](#).

V příštím díle...

Následující díl se bude věnovat Územnímu systému ekologické stability krajiny, který je často znám pod svojí zkratkou ÚSES. Zjistíme, co je možné si pod tímto názvem představit, proč je dobré dbát o ekologickou stabilitu krajiny a jaké jsou možnosti realizace opravdu funkční podoby takového systému. Mimo ekologické podstaty plní ÚSES také mnoho dalších funkcí, které dokáží zlepšit kvalitu života v obci. Prvky „zelené páteře krajiny“ mohou totiž například výrazně zlepšovat protierozní a protipovodňovou ochranu území, zvyšovat estetický ráz krajiny, zajišťovat rekreační zázemí obce (např. biotopová koupaliště) nebo populárně-naučnou formou zlepšovat povědomí o životě okolo nás - lidí.

Pokud nechcete přijít o další díly z tohoto seriálu, případně vás zajímá jakékoliv téma, které doposud nebylo v našich článcích rozebráno, můžete nám váš námět zaslat prostřednictvím kontaktního formuláře [zde](#).